

Marcin Warchoła

Państwowa Wyższa Szkoła Techniczno-Ekonomiczna
im. ks. Bronisława Markiewicza w Jarosławiu

ROZWÓJ TURYSTYKI AKTYWNEJ SZANSĄ WZROSTU ATRAKCYJNOŚCI POGÓRZA DYNOWSKIEGO

Streszczenie

Turystyka zmienia się. Turyści stają się coraz bardziej wymagający, jeśli chodzi o wybór i poszukiwanie form jej uprawiania. Praktykowany od lat model odpoczynku biernego staje się coraz bardziej anachroniczny i mało atrakcyjny. Obserwujemy jednocześnie proces ograniczania rozmiarów turystyki masowej na rzecz turystyki indywidualnej czy też rodzinnej. Dodatkowo od pewnego czasu na świecie panuje moda na zdrowy, aktywny styl życia. Dlatego też, jako jego przejaw, wyrosła koncepcja turystyki aktywnej. Światowa Organizacja Turystyki definiuje to pojęcie jako „wszelkie formy wyjazdów, których celem jest wypoczynek „w ruchu” – o motywach rekreacyjnych lub poznawczych”. Zgodnie z tymi założeniami potencjałem rozwoju turystyki aktywnej będą wszelkie walory przyrodnicze i kulturowe regionu, które dzięki odpowiedniej organizacji mogą stać się przedmiotem szczególnego zainteresowania turystów. Powyższe powoduje, iż istnieje wiele różnorodnych form turystyki aktywnej. Szczególnie ważne jest, by tę formę aktywności upowszechnić wśród dzieci i młodzieży, bowiem jak dowodzi przytaczana w pracy literatura, prowadzi to do wzrostu atrakcyjności regionów turystycznych. W opinii autora może być tak również w przypadku Pogórza Dynowskiego.

Słowa kluczowe: turystyka aktywna, Pogórze Dynowskie, atrakcyjność regionu

DEVELOPMENT OF ACTIVE TOURISM AS OPPORTUNITY FOR GROWTH OF DYNOWSKIE FOOTHILLS ATTRACTIVENESS

Summary

Tourism is changing. Tourists are becoming more discerning when it comes to choice and the search for forms of her practicing. Practiced for years passive rest model is becoming more and more anachronistic and unattractive. At the same time, we are seeing a process of reducing the size of mass tourism for tourism as an individual or family. In addition, for some time now in the world there is a fashion for a healthy, active lifestyle. Therefore, as a manifestation of this lifestyle, grew the concept of active tourism. World Tourism Organization defines this concept as any form of travel, where the goal is to holiday “on the move” – the recitals or recreational cognitive. Under these assumptions the potential development of active tourism all natural values and cultural region, which with the right organization can become a subject of particular interest to tourists. The above causes, that there are many different forms of active tourism. It is especially important to this form to promote activity among children and adolescents, because as mentioned in the literature leads to an increase in the attractiveness of the regions. In the opinion of the author, may be so also in the case of Dynowskie Foothills.

Keywords: active tourism, Dynowskie Foothills, the attractiveness of the region

1. Wprowadzenie

Gwałtowny rozwój turystyki, ukierunkowanej w szczególności na konsumpcję, doprowadził do powstania ogromnych centrów turystyczno-rozrywkowych z bardzo ujednoczoną ofertą spędzania czasu, które miały destrukcyjny wpływ zarówno na środowisko, w którym powstawały, jak i na społeczności lokalne. Ten rodzaj turystyki masowej określa się obecnie mianem turystyki „twardej”. Jej przeciwieństwem jest turystyka „miękka”, zwana też turystyką „łagodną”, zgodna z pojęciem zrównoważonego rozwoju.

J. Krippendorf (1984), dokonując charakterystyki współczesnej turystyki masowej, sformułował postulaty mające na celu jej uzdrowienie, a także stworzenie turysty nowego pokroju. Ten nowy turysta ma świadomość, że sam współtworzy turystykę i jest zdolny ocenić, jakie korzyści i szkody mogą wynikać z jego podróży. Rezygnując z luksusu, łatwo adaptuje się do miejscowych warunków. W podróży odkrywa samego siebie, rezygnując z pogoni za skrajnościami, egzotyką i prestiżem. Potrafi ograniczyć swoje potrzeby i ambicje. Jest kreatywny, komunikatywny, wesoły, usportowiony. Chętnie się uczy i akceptuje zasady turystyki łagodnej, biorąc odpowiedzialność za swoje podróże¹ (tab. 1).

P. de Knop zauważył, że novum współczesnej turystyki to:

- ♦ bogata oferta zajęć sportowych (rekreacyjnych),
- ♦ preferowanie aktywnej turystyki,
- ♦ planowanie zajęć sportowych w czasie wolnym,
- ♦ przewaga aktywnego uczestnictwa nad pasywną konsumpcją,
- ♦ wybieranie miejsc turystycznych, ułatwiających aktywność sportową².

Tab. 1. Tendencje zmian w popycie turystycznym

Cechy „dotychczasowej turystyki”	Cechy „przyszłej turystyki”
<ul style="list-style-type: none"> - podróże grupowe - mało czasu, pobyty krótkoterminowe - program z góry ustalony - wygoda i bierność - nastawienie na ilość wyjazdów oraz „zaliczonych” atrakcji - poczucie wyższości, efekt demonstracji - brak przygotowania i wiedzy na temat atrakcji i kultury danego terenu - importowany styl i sposób życia - zakupy - hałaśliwość - pamiątki ogólnodostępne - nieznajomość i brak zainteresowania językiem odwiedzanego kraju - szybkie i częste przemieszczanie się - ciekawość i wścibstwo - nastawienie na komfort - dystans między personelem a klientem 	<ul style="list-style-type: none"> - podróże indywidualne - dużo czasu, pobyty dłuższe - możliwość spontanicznej zmiany - wysiłek i aktywność - nastawienie na jakość, przeżycie nowych doświadczeń - szacunek i partnerstwo w kontaktach z gospodarzami - przygotowanie się do spotkania z odwiedzanym regionem - życie według wzorów miejscowych - prezenty - spokój - pamiątki osobiste - nauka miejscowego języka, przynajmniej kilku słów - mniejsze znaczenie szybkości przemieszczania się - takt - mniejsze zainteresowanie komfortem - bliskie, często zażyłe kontakty z obsługą

Źródło: Opracowano na podstawie: J. Rut, *Turystyka aktywna w Euroregionie Podkarpackim, Monografia turystyczna, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2002, s. 9.*

¹ Za: R. Winiarski, J. Zdebski, *Psychologia turystyki*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008, s. 19–20.

² Za: J. Merski, J. Warecka, *Turystyka kwalifikowana. Turystyka aktywna*, ALMAMER Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Warszawa 2009, s. 21.

Możemy zauważyć zatem, że jedną z reakcji na negatywne konsekwencje postindustrialnego społeczeństwa, na samotność człowieka w milionowych miastach jest również turystyka aktywna. Zachodni naukowcy trafnie ujmują proces jej rozwoju jako fenomen uprzemysłowionego świata i produkt zachodniej cywilizacji. Powszechny jest pogląd, że turystyka aktywna wyróżnia się od innych form turystyki, że umożliwia poprzez będącą jej istotą aktywność ruchową – regenerację sił fizycznych i psychicznych³.

Turystyka aktywna to przede wszystkim turystyka samodzielna, tworzona dla uczestnika lub współtworzona przez niego, gdzie aktywność wiąże się nie tylko z aktywnością fizyczną, ale również intelektualną i przyrodniczą. Turystyka aktywna jawi się więc bardziej jako sposób na życie niż konkretna jedna wybrana dziedzina – w pojęciu „turystyka aktywna” mieści się wiele różnych form uprawiania turystyki⁴.

Turystyka aktywna, zdaniem Andrejuka, jest formą turystyki, w której głównym lub ważnym elementem wyjazdu – niezależnie od czasu trwania działalności turystycznej – jest podejmowanie szczególnego rodzaju aktywności rekreacyjnej lub hobbyistycznej⁵. J. Rut, pisząc o turystyce aktywnej, „ma na myśli podejmowanie wysiłku nie tylko fizycznego związanego z wędrówką, ale również w celach odkrywczych i poznawczych prowadzących do osobistego kontaktu z odwiedzanym obszarem i ludźmi oraz oddawanie się różnym rodzajom aktywności rekreacyjnych podczas pobytu w miejscu wypoczynku”⁶. Natomiast Światowa Organizacja Turystyki definiuje to pojęcie jeszcze szerzej, jako wszelkie formy wyjazdów, których celem jest wypoczynek „w ruchu” – o motywach rekreacyjnych lub poznawczych⁷.

Na podstawie analizy różnorodnych definicji turystyki aktywnej można stwierdzić, że:

1. turystyka aktywna zakłada podejmowanie aktywności fizycznej i psychicznej o różnej formie i stopniu natężenia,
2. realizacja tej aktywności związana jest z walorami środowiska przyrodniczego⁸.

Z powyższego wynika, iż znaczącym zjawiskiem w obrębie turystyki aktywnej jest rosnąca rola pleneru. Dla uprawiania turystyki aktywnej konieczne są zatem szczególne walory turystyczne. Najczęściej są one związane z górami, zbiornikami wodnymi i rzekami, jednak tereny szczególnie cenione przez turystów aktywnych zawsze cechują się dużą naturalnością krajobrazu i małym wpływem cywilizacyjnym. W szczególności chodzi tu o tereny lesiste i wiejskie⁹.

³ W. Kandafer, *Uwarunkowania rozwoju turystyki kwalifikowanej*, [w:] *Turystyka kwalifikowana. Turystyka aktywna*, Zbiór materiałów pokonferencyjnych I Ogólnopolskiej Konferencji Naukowo-Metodycznej, Iława, 23-24.10.1998, T. Łobożewicz, R. Kogut (red.), Wydawnictwo DrukTur, Warszawa 1999, s. 46.

⁴ J. Merski, J. Warecka, *Turystyka kwalifikowana...*, op. cit., s. 21.

⁵ T. Łobożewicz, *Miejsce turystyki kwalifikowanej i aktywnej w całokształcie ruchu turystycznego*, [w:] *Turystyka kwalifikowana...*, op. cit., s. 16.

⁶ J. Rut, *Turystyka aktywna w Euroregionie Podkarpackim. Monografia turystyczna*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2002, s. 28.

⁷ Za: M. Waganos, *Rozwój produktów turystyki aktywnej województwa warmińsko-mazurskiego jako przykład wykorzystania potencjału regionu*, [w:] *Potencjał turystyczny. Zagadnienia przestrzenne*, B. Mayer (red.), Zeszyty Naukowe nr 590, Ekonomiczne Problemy Usług nr 52, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2010, s. 271.

⁸ Por. m.in. J. Merski, J. Warecka, *Turystyka kwalifikowana...*, op. cit., s. 21.

⁹ M. Żemła, *Turystyka kwalifikowana jako sektor działalności gospodarczej*, [w:] *Turystyka kwalifikowana...*, op. cit., s. 39-40.

Turystą aktywnym będzie zatem w świetle wymienionych definicji osoba, która udaje się poza miejsce zamieszkania dla podjęcia rekreacji ruchowej w wybranych dyscyplinach turystycznych lub sportowych. Działalność może przybrać postać zajęć hobbystycznych ukierunkowanych na rozwój sprawności fizycznej i intelektualnej. Turyści aktywni posiadają odrębne wymagania:

- ♦ szukają atrakcyjnego terenu dla swojej działalności turystyczno-rekreacyjnej, zazwyczaj na wsi, w którym można realizować daną aktywność, gdzie krajobraz, unikalność miejsca wraz z kulturą miejscową, są tak samo ważne dla uczestnika, jak sama aktywność,
- ♦ wyjeżdżają do miejsc, w których istnieje niezbędna infrastruktura specjalistyczna i urządzenia umożliwiające kontaktowanie się, mogą to być szlaki lub trasy, szlaki wodne, otwarta przestrzeń i wyposażenie pozwalające na przywóz lub wynajęcie rowerów, koni, łódek lub kajaków, jak również infrastruktura wspólna wszystkim rodzajom turystyki, tzn. odpowiednie drogi i transport publiczny (szczególnie istotny dla piechurów, a zarazem pozwalający na lepsze wykorzystanie środowiska), a także czysta woda, wygodna baza noclegowa oraz obiekty umożliwiające podejmowanie rekreacyjnej aktywności sportowej w miejscu pobytu (fitness kluby, korty, boiska, ścianki do wspinaczki, trasy biegowe, wyciągi i trasy narciarskie itp.),
- ♦ oczekują informacji i działań promujących różne formy turystyki aktywnej i specjalistycznej oraz miejsca, w których można podejmować działania¹⁰.

Turystyka aktywna jest bardzo bliska kwalifikowanej. Niektóre jej formy w znacznym stopniu się pokrywają. Jedna i druga wymagają pewnego przygotowania i wyrobienia, obie wyrosły z kontestacji ruchu masowego i poszukują nowych, ambitniejszych wrażeń. Dlatego są kojarzone z niewielkimi grupami ludzi stawiających sobie pewne, ściśle określone cele zgodne z zainteresowaniami. Najważniejszymi różnicami natomiast są dostępność tych form oraz odmiennosc kontaktów ze społecznością miejscową i współzależność. Przyjmując koncepcję T. Łobozewicza, zauważamy, że turystyka kwalifikowana jest częścią turystyki aktywnej. Wszyscy zatem turyści kwalifikowani oraz uprawiający formy turystyczne zaliczane do turystyki kwalifikowanej, a niespełniający jej rygorystycznych warunków, tworzą grupę turystów aktywnych. Dalsza analiza dociekań tegoż uczonego pozwala na stwierdzenie, iż o ile każdy turysta kwalifikowany jest zarazem turystą aktywnym, o tyle nie każdy turysta aktywny jest turystą kwalifikowanym¹¹.

Powyższe rozważania dowodzą, iż istnieje bardzo wiele form turystyki aktywnej. Możemy zaliczyć do nich zarówno tradycyjne formy turystyki kwalifikowanej, takie jak: turystyka piesza, narciarska, kolarska, kajakowa, żeglarska, jeździecka, oraz tzw. „inne formy”, do których zaliczamy: turystykę podwodną, speleologiczną i wspinaczkową, myślistwo i wędkarstwo, turystykę motorową i motorowodną¹².

Do form szeroko pojętej turystyki aktywnej zaliczyć można również zajęcia z zakresu tzw. „rekreacji plenerowej” (*outdoor adventure recreation*), takie jak: lotniarstwo; balo-

¹⁰ K. Kaganek, *Turystyka kwalifikowana*, [w:] *Turystyka rekreacyjna oraz turystyka specjalistyczna*, Projekt SAPARD PL-6-08/01, Warszawa 2003, s. 116.

¹¹ Za: J. Merski, J. Warecka, *Turystyka kwalifikowana...*, *op. cit.*, s. 22–24.

¹² *Ibidem*, s. 48–49.

niarstwo; marsze/biegi na orientację; *carving*; czy też tzw. szkoły przetrwania. Pojawiają się także nowe dyscypliny, do uprawiania których niezbędne są specyficzne warunki środowiska naturalnego, wymagające specjalnego zagospodarowania i sprzętu. Możemy wyróżnić tu, m.in.: kolarstwo terenowe i górskie, turystykę podziemną w jaskiniach naturalnych, w wyrobiskach – zabytkowych kopalniach, miejskich trasach podziemnych, podziemiach fortyfikacji, kryptach budowli sakralnych; kajakarstwo górskie, rafting, kanioning, hydrospeeding, windsurfing, wakeboarding, mountainboarding, streetluge, zorbing, bungeejumping, jumping dream, basejumping, kiteboarding, paintball, survival, bojery, buggy, górskie hulajnogi, katamarany, motolotniarstwo, narciarstwo wodne, off-road, paralotniarstwo, pumpbike, quady, segway¹³.

Jeśli na koniec dodamy jeszcze zapis ze *Strategii rozwoju krajowego produktu turystycznego Polski*, dotyczący turystyki rekreacyjnej, aktywnej i specjalistycznej, a mówiący, że obejmuje ona, poza powyższymi, również wszystkie tradycyjne ośrodki wypoczynkowe nad morzem, na pojezierzach i w innych regionach, także w uzdrowiskach i sanatoriach wykorzystujących naturalne warunki lecznicze, oraz uwzględniającej wszystkie rodzaje specjalistycznych zainteresowań, tj. pielgrzymki, „powrót do korzeni”, wyprawy etnograficzne, itd.¹⁴, to rysuje nam się bardzo bogate spektrum możliwości działania w tym zakresie.

2. Turystyka aktywna w województwie podkarpackim

Najważniejszym elementem w procesie kreowania produktów turystycznych powinien być rzetelny i dokładny audyt turystyczny, który jest waloryzacją regionu pod kątem turystyki. Główne elementy audytu turystycznego to charakterystyka:

- ♦ atrakcyjności turystycznej regionu (walory turystyczne – naturalne i antropogeniczne, stan i ochrona środowiska naturalnego, dostępność komunikacyjna),
- ♦ stanu zagospodarowania turystycznego regionu (infrastruktura turystyczna – baza noclegowa, gastronomiczna i uzupełniająca, czyli np. szlaki turystyczne czy oznakowanie miasta) i infrastruktura społeczna – biura turystyczne, obiekty sportowe i wypoczynkowe, urządzenia rozrywkowe oraz informacja turystyczna, infrastruktura usługowa,
- ♦ funkcjonujących form turystyki,
- ♦ wizerunku i aktywności marketingowej regionu¹⁵.

Turystyka aktywna i specjalistyczna zostały uznane w *Strategii rozwoju turystyki na Podkarpaciu* za produkt posiadający duże szanse rozwojowe. Kilkakrotnie w części audytowej i strategicznej podkreślano specyfikę potencjału Podkarpacia i jego walorów turystycznych. Umożliwiają one opracowywanie produktów turystycznych i pakietów dla klientów niszowych i zainteresowanych turystyką specjalistyczną. Wzmiankowane walory umożliwiają zaspokajanie potrzeb nisz rynkowych, w tym związanych głównie

¹³ Za: J. Merski, J. Warecka, *Turystyka kwalifikowana...*, op. cit., s. 248–249.

¹⁴ Za: J. Rut, *Turystyka aktywna...*, op. cit., s. 26.

¹⁵ B.J. Dąbrowska, *Czynniki sukcesu regionów na rynku turystycznym*, [w:] *Turystyka i rekreacja jako czynnik podnoszenia atrakcyjności i konkurencyjności regionu*, D. Dudkiewicz, F. Midura, E. Wysocka (red.), ALMAMER Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Warszawa 2006, s. 211.

z realizacją pasji, hobby oraz wypoczynkiem kwalifikowanym na obszarach górskich i przy wykorzystaniu rzek i zbiorników wodnych. Stwierdzono, że województwo podkarpackie jest predestynowane do rozwoju konkurencyjnych produktów turystycznych w zakresie takich form turystyki, jak: turystyka krajoznawcza, turystyka górska, myślistwo, wędkarstwo, turystyka przyrodnicza, turystyka wodna, turystyka przemysłowa, turystyka w obiektach pomilitarnych, turystyka kolejowa. Działanie zakłada stałe wspieranie i stymulowanie rozwoju produktów niszowych i specjalistycznych poprzez szkolenia, konferencje tematyczne, seminaria, dystrybucję badań m.in. dotyczących trendów i tendencji krajowych i europejskich, warsztaty kreatywności, konkursy i programy promocyjne, współpracę ze szkołami i uczelniami¹⁶.

Stwierdzono poza tym, że segment turystyki aktywnej i specjalistycznej – oparty o walory naturalne oraz możliwości ich wykorzystania za pośrednictwem infrastruktury turystycznej i paraturystycznej, dotyczy osób aktywnych, żyjących głównie w dużych aglomeracjach miejskich, prowadzących wyczerpujący psychicznie i fizycznie tryb życia (zwłaszcza pracownicy umysłowi). W województwie podkarpackim segment ten obejmuje amatorów:

- ♦ turystyki pieszej, rowerowej i konnej – opartej o szlaki charakteryzujące się zróżnicowanymi walorami turystycznymi (łączą elementy przyrodnicze, historyczne i krajobrazowe), ścieżki spacerowe i dydaktyczne, podziemne trasy turystyczne, ścieżki i trasy rowerowe, szlaki tematyczne oraz regionalne trasy turystyczne,
- ♦ turystyki narciarskiej – opartej o trasy zjazdowe i zorganizowane wyciągi narciarskie,
- ♦ turystyki wodnej – opartej o szlaki turystyki wodnej na rzekach oraz akwenu wodne,
- ♦ sportów lotniczych w oparciu o szybowiska w Bezmiechowej i Weremieniu oraz działalność 5 aeroklubów¹⁷.

3. Wybrane formy turystyki aktywnej jako czynnik podnoszący atrakcyjność turystyczną Pogórza Dynowskiego

Regiony, gminy charakteryzują się odrębnymi cechami, posiadają różne zasoby, odmienne walory, uwarunkowania kulturowe, które mogą zostać uruchomione dla celów rozwoju. Każdy region produkuje to, co potrafi najlepiej; wymiana powstaje w wyniku nierówności w posiadaniu, w położeniu, w procesach inwestycyjnych. Aby stać się systemem konkurencyjnym, przystosowanym do swojego otoczenia, każdy region powinien oprzeć swój pomysł na najmocniejszych stronach, opracować i wdrożyć programy rozwojowe, mające na względzie konkretnych zainteresowanych, konkretnych klientów i konkretnych interesariuszy¹⁸.

Region, którego produkt jest lepszy, o wyższej jakości, niższych cenach lub lepszej dostępności, czy też posiada unikatowy charakter, jest bardziej konkurencyjny niż

¹⁶ *Strategia rozwoju turystyki dla województwa podkarpackiego na lata 2007–2013*, Polska Agencja Rozwoju Turystyki S.A., Podkarpacka Regionalna Organizacja Turystyczna, Warszawa 2006, s. 345.

¹⁷ *Ibidem*, s. 245.

¹⁸ M. Duczkowska-Piasecka, *Istota i znaczenie marketingu terytorialnego w podnoszeniu konkurencyjności regionu*, [w:] *Turystyka i rekreacja...*, op. cit., s. 192.

region, który nie dysponuje takim produktem. W tej sytuacji ten pierwszy może sobie pozwolić na mniej kosztowną i mniej intensywną promocję, czy też nawet jej brak¹⁹.

Podniesienie konkurencyjności regionów poprzez rozwój turystyki zależy głównie od dobrej infrastruktury technicznej, bogatych zasobów kulturowych i przyrodniczych oraz od umiejętności ich wykorzystania. Na terenie poszczególnych województw powinny być prowadzone badania potencjału turystycznego i uwarunkowań związanych z jego wykorzystaniem. Identyfikacja unikatowych walorów środowiska przyrodniczego i kulturowego może stanowić podstawę wykreowania markowych produktów turystycznych, mogących konkurować z produktami markowymi innych województw i być pożądaną ofertą dla turystów zagranicznych²⁰.

Naturalne walory turystyczne parków narodowych, parków krajobrazowych i obszarów chronionego krajobrazu w swoim bogactwie, chociaż z różnym natężeniem, występują na całym obszarze Karpat. Karpackie lasy, resztki puszczy i widokowe wzgórza, to tereny bogate w niespotykane gdzie indziej okazy flory i fauny. Bogatą rzeźbę wzniesień Pogórza, barwy rozległych połonin, przełomy rzek i potoków, głębokie wąwozy i jary, okazałe formy skalne, kolorowe łąki, szachownice pól uprawnych uzupełniają rozrzucone w dolinach pogórzańskie wioski i zróżnicowane walory antropogeniczne. Kreuje to popyt na takie formy turystyki aktywnej, które pozwalają zaspokajać indywidualne potrzeby ludzi poszukujących głębszej relacji z szeroko rozumianym środowiskiem odwiedzanym czy z samym sobą²¹.

Pogórze Dynowskie ze swoimi bogatymi i różnorodnymi zasobami środowiska naturalnego, małym uprzemysłowieniem, niską gęstością zaludnienia, a także interesującą kulturą miejscową stanowi idealny obszar do uprawiania turystyki aktywnej. W materiałach promocyjnych, wydawanych, m.in. przez Związek Gmin Turystycznych Pogórza Dynowskiego najczęściej podkreśla się, że o atrakcyjności tego regionu decydują: liczne tereny podgórskie z malowniczym naturalnym krajobrazem, duże kompleksy leśne – interesująca, bogata flora i fauna, liczne, często unikatowe zabytki kultury materialnej, bogaty folklor, oparty na kulturowym dziedzictwie regionu, liczne gatunki zwierzyny łownej i obfitość ryb, działające liczne zespoły i kapele folklorystyczne, tradycyjne budownictwo drewniane, obejmujące zabytkowe obiekty sakralne (kościóły i cerkwie), piękno parków krajobrazowych i rezerwatów przyrody²².

Występują tu zatem możliwości do uprawiania wszystkich obszarów produktowych turystyki aktywnej, takie jak: jazda konna (np. stadnina w Dynowie, Czarnorzekach, Dylągówce), spływy kajakowe (rzeka San na odcinku Sanok – Przemyśl, ok. 124 km), tradycyjne wędrówki piesze oraz nordic walking (5 znakowanych szlaków pieszych o łącznej długości ponad 200 km), jazda rowerem po szlakach (znakowane szlaki np. „Doliną Sanu” ponad 250 km), sporty zimowe (np. biegi na nartach – możliwość wykorzystania częściowo szlaków do turystyki pieszej, narciarstwo zjazdowe – 3 stacje

¹⁹ B.J. Dąbrowska, *Czynniki sukcesu regionów...*, op. cit., s. 203 i następne.

²⁰ E. Wysocka, *Istota i czynniki konkurencyjności w regionie*, [w:] *Turystyka i rekreacja...*, op. cit., s. 20.

²¹ J. Ruć, *Turystyka aktywna...*, op. cit., s. 239.

²² R. Konewicka, J. Krupa, *Produkty turystyczne Pogórza Dynowskiego – identyfikacja, rozwój, możliwości finansowania*, [w:] *Ochrona środowiska, turystyka, i dziedzictwo kulturowe Pogórza Dynowskiego*, materiały z V Konferencji Naukowo-Technicznej „Błękitny San”, Jabłonna, 24–25.04.2008, Wydawnictwo ZGTPD, Dynów 2008, s. 44.

(Babica, Dylągówka, Handzlówka), lotnie, balony, szybowce (pobliska Bezmiechowa), czy też wędkarstwo (rzeka San), a także aktywność związana z przyrodą i życiem wsi, a także wyprawy krajoznawcze i etnograficzne.

Jednym ze sposobów rozwijania turystyki aktywnej na danym obszarze jest propagowanie jej w środowisku dzieci i młodzieży. Po pierwsze, jak wskazują znawcy tematu, wynika to z faktu, że młodzi ludzie lubią trudności po to, by je przezwyciężyć. Odczuwają wstręt do przeciętności i kompromisu. Pociąga ich to wszystko, co wymaga pełnego pasji wysiłku. Drugim istotnym czynnikiem jest fakt, na który zwracają uwagę Dąbrowski i Rowiński²³. Mianowicie działalność turystyczno-krajoznawcza dzieci i młodzieży (szczególnie zrzeszonych w Szkolnych Kołach Krajoznawczo-Turystycznych PTTK) jest realizowana przede wszystkim we własnej „ojcowiźnie”, czyli w miejscowościach i regionach, z których wywodzą się młodzi turyści. Prowadzi to do popularyzacji macierzystych regionów turystycznych, promocji turystyki i ma wpływ na wzrost atrakcyjności i konkurencyjności danego regionu.

4. Wyniki badań własnych

Na potrzeby niniejszego opracowania przedstawiono wyniki badań własnych dotyczące uprawiania turystyki aktywnej i kwalifikowanej przez młodzież ze szkół ponadgimnazjalnych z terenu Podkarpacia (woj. podkarpackiego). Stanowią one jedynie część zakrojonych na większą skalę badań mających na celu zdiagnozowanie stanu aktywności turystycznej tejże grupy wiekowej. Badano młodzież z różnych środowisk: miasta do 20 tys. mieszkańców – Brzozów, Dynów, Sieniawa; miasta do 50 tys. mieszkańców – Jarosław, Sanok; miasta do 100 tys. mieszkańców – Przemyśl, Krosno; miasta do 500 tys. mieszkańców – Rzeszów. Badania właściwe (sondaż diagnostyczny), ze względu na ich rozległość, przeprowadzono w latach 2010–2011. Łącznie wzięło w nich udział ponad 1000 respondentów. Następnie po weryfikacji kwestionariuszy do analizy zakwalifikowano kwestionariusze 983 uczniów. W tej liczbie znalazło się 508 kobiet (51,68%) i 475 mężczyzn (48,32%); 457 uczniów liceów ogólnokształcących (46,39%), 406 uczniów techników (41,30%), 120 uczniów zasadniczych szkół zawodowych (12,21%).

Wyniki badań zawarte w tabeli 2 obrazują preferencje badanych, co do wyboru formy wyjazdu poza miejsce stałego zamieszkania. Okazuje się, że młodzi ludzie brali udział najczęściej w wyjazdach rodzinnych. Tak zadeklarowała ponad połowa z nich (53,00%). Równie chętnie brali oni udział w wycieczkach autokarowych (45,68%), przy czym w obu przypadkach chętniej czyniły to dziewczęta niż chłopcy. Możemy zatem stwierdzić, iż płeć ma znaczący wpływ na wybór wyjazdu rodzinnego ($\chi^2=15,469$, $C=0,037$, $p=0,244$) oraz wycieczki autokarowej ($\chi^2=10,231$, $C=0,160$, $p=0,001$).

Pozostałe formy wyjazdów cieszyły się już znacznie mniejszą popularnością wśród badanych. Wyjazd na kolonię letnią zadeklarowało 15,06% ankietowanych, biwak 13,03%, a na obóz sportowy 12,00% respondentów. Możemy zaobserwować w tym miejscu pewną tendencję. Dziewczęta znacznie częściej wybierały formy wyjazdów, które nie wymagały nadmiernego wysiłku fizycznego, takie jak: wczasy rodzinne,

²³ A. Dąbrowski, R. Rowiński, *Turystyka i rekreacja dzieci i młodzieży jako szansa wzrostu atrakcyjności i konkurencyjności regionów – w świetle wyników badań*, [w:] *Turystyka i rekreacja...*, op. cit., s. 299.

wycieczkę autokarową, kolonię letnią czy pielgrzymkę. Chłopcy natomiast częściej poszukiwali wyjazdów bardziej „aktywnych” i chętniej uczestniczyli w obozach sportowych czy obozach przetrwania (survival). Uogólniając jednak wyniki dla całej grupy ankietowanych, obserwujemy znaczną przewagę pasywnych form turystyki (niekiedy wręcz masowych) niż tych aktywnych.

Tab. 2. Forma wyjazdu turystycznego a płeć badanych

Forma wyjazdu	Płeć						chi ²	C	P
	Kobieta		Mężczyzna		Razem				
	N	%	N	%	N	%			
Wycieczka autokarowa	257	50,59	192	40,42	449	45,68	10,231	0,160	0,001
Obóz wędrowny	43	8,46	31	6,53	74	7,53	1,325	0,037	0,250
Obóz sportowy	41	8,07	77	16,21	118	12,00	15,397	0,124	0,000
Obóz przetrwania (survival)	12	2,36	24	5,05	36	3,66	5,0362	0,071	0,025
Zielona szkoła	9	1,77	11	2,32	20	2,03	0,365	0,019	0,546
Kolonia letnia	93	18,31	55	11,58	148	15,06	8,689	0,094	0,003
Pielgrzymka	74	14,57	38	8,00	112	11,39	10,486	0,103	0,001
Wyjazd rodzinny	300	59,06	221	46,53	521	53,00	15,469	0,124	0,000
Biwak	60	11,81	68	14,32	128	13,02	1,360	0,037	0,243
Inne	54	10,63	57	12,00	111	11,29	-	-	-

* możliwość wyboru kilku odpowiedzi

Źródło: Opracowanie własne

Poziom uczestnictwa badanej populacji w różnych formach turystyki kwalifikowanej i aktywnej obrazuje tabela 3. Okazało się, że największa liczba uczniów uprawiała turystykę rowerową (25,84%). Następne 15,87% respondentów turystykę pieszą nizinną, a niewiele mniej, bo 15,46% turystykę pieszą górską. Turystyka narciarska znalazła uznanie wśród 11,79% ankietowanych. Natomiast pozostałe formy cieszyły się znacznie mniejszym zainteresowaniem.

Tab. 3. Uprawianie turystyki kwalifikowanej i aktywnej a płeć

Forma turystyki kwalifikowanej	Płeć						chi ²	C	P
	Kobieta		Mężczyzna		Razem				
	N	%	N	%	N	%			
Piesza nizinna	91	17,91	65	13,68	156	15,87	3,288	0,058	0,070
Piesza górską	59	11,61	93	19,58	152	15,46	11,913	0,109	0,001
Rowerowa	126	24,80	128	26,95	254	25,84	0,589	0,024	0,443
Kajakowa	6	1,18	14	2,95	20	2,03	3,842	0,062	0,050
Żeglarska	4	0,79	12	2,53	16	1,63	4,636	0,068	0,031
Narciarska	33	6,50	82	17,26	115	11,70	27,548	0,165	0,000
Jeździecka	18	3,54	10	2,11	28	2,85	1,834	0,043	0,176
Inna	2	0,40	6	1,26	8	0,81	2,432	0,050	0,296

* możliwość wyboru kilku odpowiedzi

Źródło: Opracowanie własne

Płeć w istotny sposób różnicowała uczestnictwo w takich dyscyplinach, jak: turystyka piesza górską ($\chi^2=11,913$, $C=0,109$, $p=0,001$), turystyka narciarska ($\chi^2=27,548$, $C=0,165$, $p=0,000$) oraz turystyka żeglarska i kajakowa. Jednak w dwóch ostatnich spośród wymienionych form ogół uprawiających uczniów był znikomy. We wszystkich czterech formach aktywniejsi byli chłopcy. Dziewczęta natomiast częściej brały udział w turystyce pieszej nizinnej i turystyce jeździeckiej. Potwierdza to spostrzeżenie odnotowane powyżej, iż chłopcy preferują udział w formach wymagających większego wysiłku fizycznego. Biorąc jednak pod uwagę ogół wyników, należy stwierdzić, że poziom uczestnictwa badanej populacji uczniów w różnych formach turystyki kwalifikowanej jest niski i niezadowalający.

5. Podsumowanie

Na podstawie powyższych rozważań można stwierdzić, iż należy rozwijać turystykę aktywną dla uatrakcyjnienia oferty, aby dać szerszą możliwość wyboru rodzaju wypoczynku, aby nauczyć wrażliwości w obcowaniu z naturą, z drugim człowiekiem. Zainteresowanie turystyką aktywną – z uwagi na jej istotę oraz funkcje łagodzące wiele mankamentów rozwoju cywilizacyjnego – rośnie na całym świecie. Jej istotą jest samodzielne przemierzanie przestrzeni turystycznych wymagające sprawności fizycznej i dysponowania określonym ekwipunkiem, umiejętnościami, posługiwania się specjalistycznym sprzętem. Uczestnicy tej turystyki cenią sobie jej walory poznawcze, szanują przyrodnicze i kulturowe wartości odwiedzanego obszaru²⁴.

Dlatego też bardzo ważne jest, by ten rodzaj turystyki zaszczepiać wśród najmłodszych adeptów turystycznego rzemiosła. Jednocześnie, jak dowodzą znawcy tematu, działalność krajoznawcza wśród dzieci i młodzieży jest istotnym czynnikiem popularyzującym regiony turystyczne, podnosząc ich atrakcyjność i konkurencyjność. Może tak być również w przypadku Pogórza Dynowskiego.

Niestety, badana młodzież z Podkarpacia (również z terenu Pogórza Dynowskiego) wykazała się dość niskim stopniem partycypacji w różnych formach turystyki aktywnej i kwalifikowanej. Jedynie co czwarty z badanych uprawia turystykę rowerową, co piąty turystykę pieszą nizinną i górską, a praktycznie co dziesiąty narciarstwo. Pozostałe dyscypliny są wręcz nieznanymi wśród badanej populacji. Młodzi ludzie często nie są świadomi możliwości spożytkowania swojego czasu wolnego w okolicy, w której zamieszkują.

Większą aktywnością muszą wykazać się tutaj szkoły i nauczyciele. W opinii autora bardzo ważną kwestią są pewne zmiany w sposobie tworzenia programów imprez turystyki szkolnej. Powinny znaleźć się w nich zarówno elementy edukacyjne, jak i elementy typowo rekreacyjne, elementy dydaktyczne i wypoczynkowe. Bardzo dobre wydaje się być łączenie tradycyjnych form turystyki krajoznawczej z nowoczesnymi formami turystyki aktywnej i przygodowej czy też kwalifikowanej. Impreza, na której młody człowiek „otrzyma” zarówno dawkę edukacji turystycznej, jak i dawkę adrenaliny, relaksu i dobrej zabawy, na pewno pozwoli mu znaleźć przyjemność i zadowolenie w tym, co robił i zapadnie w jego pamięci jako rzecz pozytywna. Ważne przy tym, aby jak

²⁴ W. Kandafer, *Uwarunkowania rozwoju turystyki kwalifikowanej*, [w:] *Turystyka kwalifikowana...*, op. cit., s. 46.

najwięcej imprez odbywało się w obrębie własnego województwa lub regionu. Zmianie powinno ulec przekonanie, że atrakcyjna wycieczka to ta, która związana jest z długością podróży i niemożliwością powtórzenia jej w stosunkowo krótkim odstępie czasu. To w przyszłości zaowocuje trwałym zainteresowaniem turystyką i krajoznawstwem. Pozwoli to również młodym ludziom poznać walory turystyczne i rekreacyjne swojej „małej ojczyzny” i sposoby ich wykorzystania.

Należy zatem dołożyć wszelkich starań, aby turystyka aktywna i kwalifikowana znalazła większe uznanie wśród młodzieży z terenu Podkarpacia, a to będzie wpływało na dalszy rozwój funkcji turystycznej tego obszaru oraz na podniesienie jego atrakcyjności.

Bibliografia

1. Dąbrowska B.J., *Czynniki sukcesu regionów na rynku turystycznym*, [w:] *Turystyka i rekreacja jako czynnik podnoszenia atrakcyjności i konkurencyjności regionu*, D. Dudkiewicz, F. Midura, E. Wysocka (red.), ALMAMER Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Warszawa 2006.
2. Dąbrowski A., Dąbrowski Ł., *Cechy rozwoju turystyki aktywnej w wybranych krajach*, [w:] *Turystyka kwalifikowana. Turystyka aktywna*, zbiór materiałów pokonferencyjnych I Ogólnopolskiej Konferencji Naukowo-Metodycznej, Iława 23–24.10.1998, T. Łobożewicz, R. Kogut (red.), Wydawnictwo DrukTur, Warszawa 1999.
3. Dąbrowski A., Rowiński R., *Turystyka i rekreacja dzieci i młodzieży jako szansa wzrostu atrakcyjności i konkurencyjności regionów – w świetle wyników badań*, [w:] *Turystyka i rekreacja jako czynnik podnoszenia atrakcyjności i konkurencyjności regionu*, D. Dudkiewicz, F. Midura, E. Wysocka (red.), ALMAMER Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Warszawa 2006.
4. Duczkowska-Piasecka M., *Istota i znaczenie marketingu terytorialnego w podnoszeniu konkurencyjności regionu*, [w:] *Turystyka i rekreacja jako czynnik podnoszenia atrakcyjności i konkurencyjności regionu*, D. Dudkiewicz, F. Midura, E. Wysocka (red.), ALMAMER Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Warszawa 2006.
5. Kaganek K., *Turystyka kwalifikowana*, [w:] *Turystyka rekreacyjna oraz turystyka specjalistyczna*, Projekt SAPARD PL-6-08/01, Warszawa 2003.
6. Kandafer W., *Uwarunkowania rozwoju turystyki kwalifikowanej*, [w:] *Turystyka kwalifikowana. Turystyka aktywna*, Zbiór materiałów pokonferencyjnych I Ogólnopolskiej Konferencji Naukowo-Metodycznej, Iława 23–24.10.1998, T. Łobożewicz, R. Kogut (red.), Wydawnictwo DrukTur, Warszawa 1999.
7. Konewecka R., Krupa J., *Produkty turystyczne Pogórza Dynowskiego – identyfikacja, rozwój, możliwości finansowania*, [w:] *Ochrona środowiska, turystyka i dziedzictwo kulturowe Pogórza Dynowskiego*, materiały z V Konferencji Naukowo-Technicznej „Błękitny San”, Jabłonka, 24–25.04.2008, Wydawnictwo ZGTPD, Dynów 2008.
8. Łobożewicz T., *Miejsce turystyki kwalifikowanej i aktywnej w całokształcie ruchu turystycznego*, [w:] *Turystyka kwalifikowana. Turystyka aktywna*, Zbiór materiałów pokonferencyjnych I Ogólnopolskiej Konferencji Naukowo-Metodycznej, Iława, 23–24.10.1998, T. Łobożewicz, R. Kogut (red.), Wydawnictwo DrukTur, Warszawa 1999.
9. Merski J., Warecka J., *Turystyka kwalifikowana. Turystyka aktywna*, ALMAMER Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Warszawa 2009.
10. Rut J., *Turystyka aktywna w Euroregionie Karpackim. Monografia turystyczna*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2002.
11. *Strategia rozwoju turystyki dla województwa podkarpackiego na lata 2007–2013*, Polska Agencja Rozwoju Turystyki S.A., Podkarpacka Regionalna Organizacja Turystyczna, Warszawa 2006.

12. Waganos M., *Rozwój produktów turystyki aktywnej województwa warmińsko-mazurskiego jako przykład wykorzystania potencjału regionu*, [w:] *Potencjał turystyczny. Zagadnienia przestrzenne*, B. Mayer (red.), Zeszyty Naukowe nr 590, Ekonomiczne Problemy Usług, nr 52, Uniwersytet Szczeciński, Szczecin 2010.
13. Winiarski R., Zdebski J., *Psychologia turystyki*, Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne, Warszawa 2008.
14. Wyrwicz M., *Turystyka jako element rozwoju społecznego i gospodarczego*, [w:] *Turystyka rekreacyjna oraz turystyka specjalistyczna*, Projekt SAPARD PL-6-08/01, Warszawa 2003.
15. Wysocka E., *Istota i czynniki konkurencyjności w regionie*, [w:] *Turystyka i rekreacja jako czynnik podnoszenia atrakcyjności i konkurencyjności regionu*, D. Dudkiewicz, F. Midura, E. Wysocka (red.), ALMAMER Wyższa Szkoła Ekonomiczna, Warszawa 2006.
16. Żemła M., *Turystyka kwalifikowana jako sektor działalności gospodarczej*, [w:] *Turystyka kwalifikowana. Turystyka aktywna*, Zbiór materiałów pokonferencyjnych I Ogólnopolskiej Konferencji Naukowo-Metodycznej, Iława, 23-24.10.1998, T. Łobożewicz, R. Kogut (red.), Wydawnictwo DrukTur, Warszawa 1999.